

УДК 94(477.8)“19”

DOI: <https://doi.org/10.23939/dg2022.01.042>**Панфілова Тетяна Олександрівна**

*доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри державної політики та врядування
Навчально-наукового інституту державного управління
Національного університету “Львівська політехніка”*

ORCID: 0000-0002-7924-8716

e-mail: tetiana.o.panfilova@lpnu.ua

**УРОКИ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСТВА
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ СТ.**

Проаналізовано внутрішньо та зовнішньополітичні обставини консолідаційних прагнень українців Західної України першої чверті ХХ ст. Пошук єдиного шляху, об'єднання політичних партій і їх консолідація задля спільної мети у захисті соціально-економічних та національно-політичних прав українців формували по обидва боки Дніпра усвідомлення необхідності соборності, незалежності та єдності у створенні власної держави. Шляхи і засоби політичної боротьби різних партій та організацій вказували на пошук єдиного курсу у подоланні заперечення міжнародними структурами факту наявності молодих паростків української державності. З'ясовано причини її невдач та наслідки для подальшої консолідації національно-патріотичних сил у Західній Україні.

На зламі ХІХ–ХХ ст. політичні партії й організації Східної Галичини чітко окреслили програму своєї діяльності: захист соціально-економічних та національно-політичних прав українців у Австро-Угорській імперії та консолідація українського народу і його інтелектуальних структур для боротьби за відновлення державної незалежності й соборності України.

Залежно від внутрішньополітичної та міжнародної ситуації, програма дій політичних партій удосконалювалася та конкретизувалася. Це час – Першої світової війни та української національно-демократичної революції у Російській та Австро-Угорській імперіях, за умов проголошення Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки, під час боротьби проти намагань Польщі анексувати Східну Галичину в 1918–1923 рр.

Після ухвали Ради Послів країн Антанти 14 березня 1923 р. про передачу Східної Галичини до складу польської держави національно-патріотичні сили краю, глибоко аналізуючи причини поразки національно-визвольних змагань, намагалися осмислити реальну ситуацію та визначити подальшу програму дій. Зрозуміло, що різні політичні партії та угруповання по-своєму оцінювали як причини поразки, так і шляхи й засоби виходу з цієї ситуації, пропонуючи своє бачення вирішення українського питання в Галичині та на всіх поневолених іноземними державами землях України.

Ключові слова: Східна Галичина, Західна Україна, анексія, українізація, реальна політика.

Позиція уряду ЗУНР щодо ухвали Ради послів та ситуації, яка склалася після цього, була викладена у зверненні Євгена Петрушевича “До українського народу Галицької землі!”. Президент Української Національної Ради охарактеризував ухвалу Ради послів як віроломний акт, за яким країни Антанти знехтували правом українців Галицької землі на національне самовизначення... Запевнив своїх співвітчизників, що і Українська Національна Рада та екзильний уряд й надалі відстоюватимуть на міжнародній арені право українського народу на державну незалежність і соборність.

Українські політичні партії одностайно засудили ухвалу Ради послів як неправочинний міжнародно-правовий акт, ухвалений всупереч волі населення Східної Галичини та міжнародних договорів щодо вирішення східно-галицької проблеми на демократичних засадах [17].

“Наші втрати є непомірно великі... Нашим зиском є кристалізація єдиної великої української нації зі всіми не заспокоєними змаганнями, а це є запорукою невмирущості української нації і реституції її життєвороздвоєних рамок: власної державности” [5].

За нових обставин ініціатором консолідації національно-патріотичних сил й творцем нової програми дій стала УНТП. Основні засади цієї програми були ґрунтовно окреслені у редакційних статтях її друкованих органів, насамперед у “Громадському Вістнику” та “Ділі” (квітень 1923 р.), тобто після ухвали Ради послів. “Без сумніву, нинішня хвиля незвичайно важка і надзвичайно важна. Не розуміти її ваги було би непростимою помилкою. З нашого боку, недооцінювати наслідки антантівської постанови було би очевидною легкодушністю. Одначе ще більшою легкодушністю було би попадати в зневіру, товкти головою о стіну, шукати нових богів, нових “суверенів” для нашого народу” [6].

Поміркований оптимізм стосовно перспектив успішного розв’язання українського питання базувався на кількох обставинах. По-перше, трудовики, спираючись на історичний досвід Європи, стверджували, що “ні одна постанова світових можновладців не була змістово респектована і вповні здійснена. Версальський трактат, основа повоєнного ладу в Європі... безнастанно хитається в своїх основах, а що ж говорити про інші “договори”” [1]. Отже, передбачався неминучий крах Версальської системи договорів, які не тільки не полагоджували, а навпаки, загострювали міждержавні суперечності, зокрема щодо кордонів та становища національних меншин. “Таким чином, стабілізація відносин і на Сході Європи, і взагалі в Європі пересувається в будучину. Карта

Європи ще не раз буде оратися кордонами і цей момент мусимо мати на увазі у наших змаганнях. І на зустріч сього моменту мусимо приготувати наші сили по сей і по той бік ризької палючої смуги” [2].

По-друге, міжнародне визнання кордонів Польщі за рахунок анексії українських земель, розцінювалось як хвилева перемога, яка загрожувала її державній незалежності. “Коли зважимо, що Польща – мимо всемогучої піддержки Франції – все таки не позбулася й не позбудеться смертельної німецько-російської небезпеки, то будемо мати картину, котра – зовсім природно – не може настроїти на радісну нуту наших противників” [3]. Анексувавши Східну Галичину, Польща, на національному ґрунті, різко загострила внутрішньополітичну ситуацію. “Gazeta Lwowska” визнавала, що “на українських землях дотеперішній стан є ненормальний і становить загрозу подальших труднощів, а навіть компрометації”. Про це писав і колишній прем’єр Польщі Морачевський. “Насильна інкорпорація 3,5 мільйона українців до Польщі в хвили, коли їх національне усвідомлення під впливом війни поступило величезними кроками наперед, мусить викликати протилежність того всього, що вважаємо згідним співжиттям народів” [3].

І хоч ухвала Ради послів була для українців великим ударом, вона водночас “розвалила між нами і північно-західними українськими землями мур “формальностей”, поставила нас під одну міру, у великому нещастю з’єднала сім мільйонів на спільну долю і недолю, на життя і смерть. Але чи може бути в світі сила, яка могла б знівечити семиміліонову армію” [4].

Тому звучав заклик до політичних партій Східної Галичини та Волині, щоб на випадок чергових міжнародних конфліктів за переділ сфер впливу в Європі українці були здатними стати впливовим чинником у вирішенні власної долі. І, насамперед, “на всіх просторах українських земель найти спільну платформу і на цій платформі скоординувати свої цілі” [2]. А трагічний досвід втрати державної незалежності, внаслідок підступної політики держав Антанти, підказував, що “Ніхто инший, тільки ми самі скриваємо в своїм нутрі всі можливості, котрі приведуть нас до повного і всестороннього відродження” [4], що “Шукання виручки ззовні, глипання в сторону когось, що прийде і визволить, є шкідливим самообманом, присиплюванням себе, звільнюванням себе від напруги енергії” [2].

УНТП стверджувала, що український народ, набувши великого досвіду боротьби за державну незалежність і соборність, неминуче

реалізує своє право на національну свободу. Головна умова це згуртування національно-патріотичних сил на всіх поневолених іноземними державами землях України, насамперед у Східній Галичині та Волині. “В першу чергу мусимо перевести уніфікацію західноукраїнських земель, створити єдиний національний фронт і розпочати крок за кроком відбудову нашого життя”[3]. Тодішня міжнародна і внутрішньополітична ситуація прирікала на тривалу боротьбу за національну незалежність, та у зв’язку з цим пошук спільних дій різних політичних партій і організацій Східної Галичини та Волині.

Йшлося про програму захисту економічних, соціальних та національно-політичних прав українців у Польщі для підготовки патріотичних сил реалізувати основне завдання – відновлення державної незалежності і соборності України. Це і була, фактично, програма реальної політики Української Національної Ради, центральною проблемою була справа автономії. На травневому 1923 р. з’їзді УНТП було ухвалено “перейти на позиції реальної політики та висунути гасло територіальної автономії для всіх земель України, котрі увійшли до складу Польщі, для спільних дій, котрі будуть включені у загальну платформу домагань західноукраїнських земель” [7]. Першою проблемою, яку трудовики запропонували обговорити для створення спільної платформи, була справа автономії для Східної Галичини та Волині.

Доцільність гасла територіальної автономії, УНТП аргументувала причинами внутрішнього і міжнародного спрямування. По-перше, стверджувала, що право на автономію українцям належить на основі Версальських договорів, Статуту Союзу Народів про національні меншини і, врешті, на підставі паперової польської конституції. “Не домагатися цих обкромлених прав, не старатися поширити їх, – як йшлося в газеті “Діло”, – значило би зрезигнувати з усіх можливостей легальної боротьби – і аргіогі зводити все життя нації в підпілля. Це було би непростимою легкодушністю, шкідливою з тактичних і педагогічних оглядів” [8].

По-друге, “об’єднання всіх українських земель (що опинилися під владою Польщі – Т. П.) в одно правно-державне ціле, на чолі якого стояв би сойм з законодавчими функціями; з компетенції центральної варшавської влади повинні бути вилучені всі ті справи, які торкаються української нації й території, яку замешкують Українці й передані до остаточного розв’язання соймови західних українських земель...”, що “ця компетенція мусить бути якнайширша, що завданням нашим було би обмежити компетенцію центральної варшавської влади до якнайменшої кількості справ”.

По-третє, визнаючи, що вимоги територіальної автономії всіх українських земель, які опинилися в межах Польщі, “стрітяться з загальним спротивом власть імущих”, що “Ми не оманемо себе надією мирної розв’язки українсько-польського спору в недалекій будуччині... Все ж тактичні і педагогічні огляди кажуть нам кинути клич територіальної автономії” [8].

По-четверте, широка програма конкретних вимог національно-політичного, економічного і культурно-освітнього спрямування, насамперед територіальної автономії, дозволяла національно-патріотичним силам максимально використати легальні засоби для організації і збудження “активності мас на ґрунті боротьби за здобуття при цій владі максимуму національних прав” [8].

По-п’яте, керівництво УНТП переконувало своїх опонентів, зокрема і у власній партії, що максимальне використання легальних методів у крайньому разі “найменше не може нічим пошкодити”. Навпаки, навіть у разі невдачі, досвід легальної боротьби може мати хоч би ту мінімальну користь, що “організовано пересуне наші змагання в іншу площину на всіх українських землях, які опинилися під Польщею. Бо ж зовсім природна річ: чим менші будуть успіхи боротьби в цій площині, тим сильніше центр тяжести змагань націй буде пересуватися в другу площину” [8].

Трудовики заявляли: “Висовування гасла автономії означає не що інше, як ствердження факту необхідності єдиного фронту для всіх українських земель під Польщею й поставлення перед цим єдиним фронтом по цей бік рижської лінії як одного з завдань боротьби – використання всіх легальних можливостей й боротьби за їх поширення... Використання, як одного з засобів боротьби, легальних можливостей є виключене без втягнення в політичну акцію широких народних мас, без піднесення степені їхньої організованості і активності... Отже ця тактика дає такі результати, про які революційним фразеологам й не снилося” [9].

Не було жодних ілюзій щодо реалізації цих вимог, навіть із приходом до влади ендеків, політика яких базувалася на будівництві однонаціональної польської держави [10]. Так з’являлась можливість ширшому загалу зорієнтуватися щодо поточних питань конкретної політичної ситуації. 13 квітня на засіданні Народного комітету В. Охримович виступав за поєднання легальних і нелегальних методів боротьби. “До Риму ведуть різні дороги... Засоби легальної боротьби можуть бути різними: парламентарні і позапарламентарні методи. Не є я в принципі

ворогом нелегальної боротьби. Все ж, головне явна боротьба” [18]. Ця програма була тактичним засобом мобілізації українців у “теперішній переходовій ситуації”, як етап для досягнення кінцевої мети – здобуття державної незалежності і соборності України. “Для нас, важним є не сама реалізація цього гасла, а ті вартости, які ми здобуваємо в процесі боротьби за його реалізацію – вартости, які полягають в поступаючому освідомленні і підготовці мас. Бо ці вартости мають неминуче значення, складаючи ту силу, яка творить право” [11]. Вони демонстрували “лінію принципіальної політики”, яка відкидала “дрібних компромісів і крамарства, шлях угодовства й продажу національних інтересів за миску сочевиці”.

У програмних документах стверджувалась боротьба за широку територіальну автономію Західної України як важливий фактор спільної боротьби за національні права українців.

З метою створення спільного національного фронту, поряд зі справою автономії, було запропоновано (на з’їзді 21 травня у Львові) вирішення інших соціально-економічних та культурно-освітніх проблем, насамперед аграрної та шкільної. На цьому етапі програмні засади реальної політики трудовиків сприймалися неоднозначно як у власному середовищі, так і іншими партіями.

Суть її окреслена концептуальними положеннями. По-перше, під час визвольних змагань український народ перервав тривалий бездержавний період своєї історії, задекларував державність над Дніпром і Дністром і, таким чином, “Соборність і суверенність перестали бути романтичними мріями. Співпраця двох частин народу скріпила національну свідомість і скристалізувала ідеали нації”. По-друге, на хвилях цих здобутків в українстві запанував “безмежний оптимізм”, що “республіка вдержиться”, і тому була послаблена активність, що негативно позначилося на державній незалежності і соборності України. По-третє, коли українська проблема була перенесена на міжнародний форум, “нашою характеристичною рисою був рахунок на чужу поміч і беззастережна віра у цю поміч. Ми очікували її з різних сторін. Рахуватися з чужою поміччю і шукати її треба, але не покладатися на неї цілком, з повною вірою і беззастережно”.

Враховуючи сукупність здобутків та втрат українського народу в період визвольних змагань, В. Охримович виступав за вмале поєднання різних методів боротьби для здобуття кінцевої мети – відновлення державної незалежності і соборності України. “Єдність мусить бути в сильній національній ідеології, спільності мети. Але єдності у методах

боротьби не може бути, так само, як у способах ведення війни на фронті, де є багато найрізномірніших засобів... Треба йти різними шляхами до спільної мети... треба зірвати з поглядом одної тактики для різних груп і партій”.

Визначались цілі і засоби боротьби українців Східної Галичини та Волині, виходячи з тодішніх конкретних історичних обставин. Тому, на думку В. Охримовича, “Треба глядіти, щоби не випускати з рук того, що ми можемо взяти... Тепер, найшовшись під Польщею вкупі з землями Волині, Холмщини, Підляшшя й Полісся, треба йти до повного з’єднання з отими землями”. Дієвим засобом єдності цих земель вважались домагання “повної територіальної одноцілої автономії для всіх українських земель під Польщею...”. В. Охримович підкреслив, що “...це буде гаслом найдалшого етапу до повного з’єднання з цілістю українських земель у власній державі, а одночасно все ж таки ближчою, можливішою для досягнення цілею” [12].

Трудовики не визнали легітимність Ризького мирного договору 18 березня 1921 р. та ухвали Ради Послів 14 березня 1923 р. й заявили, що їх “остаточною метою є самостійна, соборна, незалежна, демократична українська держава на всім просторі українських земель”. Для об’єднання українських земель, що опинилися під владою Польщі – Східної Галичини, Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя в єдину правно-політичну територію, з’їзд висловився за здобуття для цих земель “повної одноцілої територіальної автономії з окремою автономною управою і окремим законодавчим соймом”.

У контексті реалізації цієї програми було визначено ставлення до Польщі як держави, її уряду та польської громадськості, зокрема польських політичних партій. До польського уряду “мусимо ставитися згідно з парламентарним принципом, залежно від його ставлення до нас”. Це був перехідний період, упродовж якого “ми повинні здержатися від всяких безпосередніх відносин з польським урядом”. Переговори могли б розпочатися тільки “З хвилиною знесення безправних виборів (до сейму і сенату 1922 р. – Т. П.) і переведення нових, [коли] будемо мати народних представників з новим мандатом. Вони будуть управлені говорити в імені нашого народу”. Та вже до чергових сеймових виборів трудовики виступали за визнання волинської парламентарної репрезентації “нашим тимчасовим заступництвом... і через неї ми повинні активно намагатися зміцнити нинішнє положення, вносячи проект територіальної автономії українських земель...” та інші соціально-економічні і культурно-освітні домагання.

Що ж до польської громадськості то, на переконання трудовиків, “Не бачимо польських партій політичних із котрими була б можлива яка-небудь кооперація. Та з хвилиною, коли це буде можливе, ми повинні активно вмішатися в польську політику, щоби розбити одноцілий польський фронт, звернений проти нас” [19].

Отже, програма реальної політики УНТП передбачала поетапне вирішення українського питання в Польщі для відновлення державності і соборності України, упродовж тривалої боротьби сконсолідованого українства навколо здійснення його стратегічної мети.

Формування та втілення програми реальної політики відбувалось у складних внутрішньополітичних та міжнародно-правових обставинах. Оскільки після анексії Східної Галичини у Польщі до влади прийшли ендеки, які дотримувалися концепції побудови однонаціональної польської держави за рахунок асиміляції українського населення, свідченням цьому стали так звані кресові закони про школу, освіту, культуру, про органи місцевого самоврядування, а головне, аграрна реформа, суть якої полягала в тому, щоб жоден клаптик польської землі не потрапив в українські руки. Це прирікало безземельне і малоземельне українське селянство на злидні, соціальну й національну неволю, і підривало віру українців, їх культурно-політичних організацій у можливість конструктивної співпраці з державними структурами в процесі реалізації програми реальної політики.

Формування і виконання програми реальної політики значною мірою залежало від соціально-економічної та національно-політичної ситуації у Наддніпрянській, Радянській Україні. Події в Радянській Україні, політика “українізації” мали всезростаючий вплив на настрої широкого загалу, а отже, на політичні партії Західної України.

Українізація та гучна інформація про будівництво хоч і радянської, але все ж таки Української держави, сприяли посиленню орієнтації різних прошарків населення Західної України, насамперед селян та інтелігенції на Схід. З огляду на це, наростало бажання виїхати до Наддніпрянської України для розбудови там господарства, культури, освіти та посилювалася впевненість, що саме за допомогою Совітів вдасться чим скоріше возз’єднати українські землі в єдиній державі. Ці настрої були щирими і зважали на факти. Адже тоді не всі були спроможні критично оцінити реальну ситуацію в Радянській Україні та спрогнозувати подальший хід подій.

Ю. Бачинський вважав, що, “як і ціла російська революція, большевизм переходить фазу етапної зміни”, а “Нова економічна політика

большевиків дає можливість виростати на Україні новому капіталізмові, але вже дійсно українському (“вже виростаючому саме з низин народу”) і його культурі...”. Він відкидав твердження про прагнення “російського большевизму, згідно російської комуністичної партії на шляху до заведення комуністичного всесвітнього ладу”, а тим більше, що “має бути московський національний імперіалізм”, зокрема щодо України, яка “приступила до господарської відбудови поруч російської, білоруської і т. д. республік” [20].

Важко було навіть уявити, що національне відродження у Наддніпрянській Україні завершиться майже повним винищенням інтелектуального потенціалу та геноцидом українського селянства. Радянська карально-репресивна машина замордувала майже всіх галичан, які виїхали в Україну, зокрема чимало визначних діячів ЗУНР, УГА, а також різних українських політичних партій, зокрема і Комуністичної партії Західної України [16]. Це було згодом, а 1923 р. зачарованість широкого загалу Сходом наростала. Незважаючи на ці обставини, керівництво УНТП продовжувало захищати свою програму дій, схвалену травневим з'їздом. Трудовики знаходили найпереконливіші аргументи, щоб підважити позицію критиків та захистити свою лінію поведінки. Головним об'єктом критики опонентів і потребою захисту була спроба автономії та ставлення до подій у Радянській Україні, а отже, реалізація програми реальної політики та ролі у відновленні державної незалежності й соборності українських земель Радянської України.

Опоненти з ліворадикальних партій та українські емігрантські кола, зокрема з УНРівського табору, звинувачували керівництво трудової партії у сподіванні реалізації “панукраїнського ідеалу” на Махна та різних головних і другорядних отаманів, а не на “реальну Україну, тепер існуючу”. Відкидаючи ці закиди вказувалося, що саме ці емігрантські кола давно марили абстракціями. “Власне ніхто інший, тільки вони кооперували в своїм часі “з абстрактною вимріяною Україною, олицетвореною Махном і ріжними головними і другорядними отаманами”; вони й нині мабуть мають на думці ту “Україну”, яка може зродитися в уяві відірваного від реального ґрунту емігранта “Україну”, репрезентовану большевицькими ватажками. Ми не кооперували ані з “головними, ані з другорядними отаманами”, не хочемо й з головними чи другорядними большевицькими ватажками. Україною не є ані Петровський, ані Раковський, ані Фрунзе, ані Затонський, але Україною є ті маси українського народу, про котрі з таким острахом говорив Л. Троцький на VII Всеукраїнському з'їзді Комуністичної партії (“большовиків”

України) – і тому ми перестерігали перед надіями на совітський схід, “бо вони ослаблювали би нашу енергію в нашій боротьбі з польським походом на українські землі”, або се був би рахунок понад головами українських народніх мас по тамтой бік ризької лінії”, а “ставка на теперішніх володарів Великої України була би ставкою на другого ворога українства”.

Наголошувалося, що деякі еміграційні кола та їх послідовники в краю звикли недооцінювати поважні події. “З такою релігійною вірою, якщо мати на увазі їх добру волю і огляд на загальне добро, вони трактують також останнє рішення Ради амбасадорів, як “епізод”, що скоро минеться. Признаємося до гріха. Ми не настроєні до такої віри і тому чужою є нам ставка на другого ворога українства. Без сумніву, під кутом погляду *sub specie aeternitatis* на десятки літ є це епізод, але життя народу не стоїть на одному місці. Не стоїть на одному місці і політичне життя. Негація і пасивність, яка була нам прикметною протягом останніх чотирьох літ була би убійчою в дальших хоч би чотирьох роках. Рахуючись із фактами, а не емігрантськими устроєннями, ми мусимо підготувати масу до нових дій з незаплямленими прапорами”.

УНТІ відкидала ілюзію ідеалу самостійної України, закликаючи критично оцінювати реальну дійсність і гуртувати й зміцнювати свої сили “до того ступеня, щоб ми перестали бути пілкою в грі будучих подій, але – навпаки – самі могли творити ті події і надавати їм бажаний напрям. І тому нашим кличем мусить бути клич власних сил, а нашою вірою – не політична абстрактна релігія, але вибухова сила націоналізму, всесильний фактор, що його з острахом стверджує такий матеріаліст як Лев Троцький”. Вона стверджувала, що до “існуючої України, конкретизуючи думку деяких емігрантських кіл, до совітської влади на Україні ставлення є негативним. Бо не є це влада українського народу, тільки влада над українським народом. Є це здебільшого в теорії влада не українського робітника в Україні, а, в суті річи, влада червоної Москви”. Негативно оцінюючи більшовицьку владу, трудовики заявляли – “ми далекі від того, щоби активно підпирати зовнішні намагання повалити її. Намагання повалити совітську владу на Україні силами ззовні не було б так вимірене проти тієї влади, як проти українського народу і проти його революційних здобутків. Це означувало б одночасно, що замість експлуатації України совітською Росією мало б наступити повне її знищення червоною армією, а далі, мала б наступити інтенсивна і плянова експлуатація та грабіж української землі тими зовнішніми силами” [14].

Відзначимо, що в міру розширення рамок “українізації”, утвердження державності України, ставлення трудовиків до подій у Наддніпрянській Україні постійно коригувалося. Наприкінці 1924 р. газета “Діло” устами Федора Федорціва відзначала, що не можна “ототожнювати справу нашого відношення до комуністичної партії (КП(б)У) зі справою становища дорадянської України як певного державного твору. Бо хоч Радянською Україною управляє тільки одна державна партія (КП(б)У), то все ж таки з ширшої точки погляду не слід її ототожнювати з українською радянською державністю. Зовсім природно, що наше відношення до правлячої партії, як радикальних демократів і націоналістів, є негативне, але становище до української державності, без огляду на те ким піддержуваної, є позитивне” [13].

Щодо ситуації у Наддніпрянській Україні, на початку 1925 р. Д. Левицький у статті “Ще про наше ставлення до Радянської України” визначив окремі аспекти, зазначивши, що “Як демократи ми були, є і будемо противниками всякої диктатури та ніколи не примиримося з напрямками большевицького режиму, оснований на диктаторському пануванню одної офіційної партії. Ми твердо переконані, що як книжковий комунізм, так і форма правління радянського устрою є чужими психіці українського народу. Але реєструючи факти, ми не можемо добачувати одні, а нехтувати іншими. І тому ми стверджуємо всім давно відомий і ніким не оспорюваний факт, що на Радянській Україні росте, міцнішає і розвивається українська національна ідея і разом зі зростом цієї ідеї – чужі рамці фіктивної української державності наповнюються рідним змістом справжньої державності. І цей факт є рішачим для нас, як українських націоналістів... Форма влади і люди, які виконують її, це одно, а зав’язок державності, як такий, це щось цілком друге. І переплутувати наше становище до тих двох чинників може лише чужа злоба або – неграмотність”. Ствердивши незаперечний факт, що “Це наше становище до Радянської України є становищем величезної більшості галицько-українського громадянства”, Д. Левицький водночас заявив: “Відкидаючи орієнтацію на Москву, відкидаємо й на Харків, який став символом столиці большевицької влади, столиці, яка йшла й подекуди й нині йде в хвості Москви” [14].

Загалом, трудовики були впевнені, що консолідувавшись, український народ без сторонніх сил звільниться і сам побудує демократичну Україну. Вони засуджували гру в перманентні повстання, закликали до згуртування всіх політичних сил з метою організації всенародного зриву. “Ми свідомі того, – що перед українською нацією простягається

довгий шлях зтяжної боротьби і впертої самоорганізаційної праці під прапором народоправства. Ми свідомі й того, що справа західноукраїнських земель не може і не сміє вийти з круга всеукраїнських інтересів. Дотеперішня ставка нашої офіційної політики: “частина замість цілоти скінчилася повним неуспіхом”. Тому мусимо мати на приміті постійну цілість, орієнтуватися на наш національний центр, на Київ, але не на Харків, бо від долі Києва залежатиме доля Львова, а не від Харкова, в якого інтересі є поділ українських земель” [8].

Ще раз з’ясувавши своє бачення вирішення українського питання загалом та у Західній Україні зокрема, трудовики заявляли: “Наша мета ясна, і не про неї тепер говоримо. А про засоби, які ведуть до неї” [15].

На жаль, позиція українських політичних партій стосовно програми, а особливо засобів та етапів вирішення української проблеми залишалася об’єктом гострих суперечок, що перешкоджало консолідації національно-патріотичних сил та різко послаблювало їх вплив на розв’язання болючих проблем Західної України.

Закордонна група рішуче заперечувала програму реальної політики, засвідчуючи проект створення окремої партії для об’єднання своїх прибічників. Якщо відверте і послідовне неприйняття цієї програми трудовиків Комуністичною партією Західної України та соціал-демократами, які на той час опинилися під впливом комуністів, були цілком закономірним виявом конфронтації двох протилежних ідеологічних напрямків, то поведінка радикальної партії, яка впродовж багатьох років співпрацювала з УНТП у розбудові і захисті ЗУНР, виглядала дещо немотивованою. Різку критику радикалами трудовиків можна пояснити прагненням скористатися ситуацією – орієнтацією широкого загалу на Радянську Україну (зачаровані на Схід) та розчаруванням втратою державної незалежності, що пов’язувалося з діяльністю уряду ЗУНР і УНТП – для відчутного посилення власного впливу на широкий загал за рахунок свого основного конкурента.

Щоб позбавити опонентів аргументів і надалі звинувачувати трудову партію у тому, ніби вона резолюцією про національно-територіальну автономію зреклася “стремлінь українського народу до його самостійности а навіть як визнання чужого панування”, 21 травня 1923 р. Народний Комітет визнав цю резолюцію недійсною, а замість неї прийняв постанову: “1. Трудова партія в теперішній політичний момент стоїть за об’єднанням усіх українських земель по цей бік ризької лінії, себто Східної Галичини, Лемківщини, Холмщини, Волині, Полісся і Підляшшя для спільної боротьби за найвищі правно-держані права

української нації. 2. Одночасно Трудова партія рішуче протестує проти накинення цим землям так званої воєводської автономії” [21].

Ця ухвала припинила розкол у партії та сприяла її консолідації і згуртуванню всіх національно-патріотичних сил. Уже 6 липня 1924 р. керівники УНТП, Українського соціалістичного об’єднання “Селянський союз”, Української партії соціалістів-революціонерів, Української радикальної партії, Української партії національної роботи і Української християнсько-суспільної партії підписали спільну заяву з приводу національної політики уряду ендеків та ситуації на українських землях. У якій відзначалося, що український народ непохитно відстоює своє право на державну незалежність, яке він може реалізувати і мирним шляхом, через плебісцит. Уповноважені представники названих партій виступили проти трактування українців у Польщі як національної меншини польським урядом, бо “український народ творить на цих землях ту етнічну подавляючу більшість, якій єдино прислугує праву суверена на цій території”. Вони кваліфікували намагання польського уряду вирішувати українське питання як справу внутрішньодержавної політики – потоптання прав українського народу на самовизначення. Саме так звучало у так званих “кресових законах” 1924 р., які позбавляли українців їх природних прав у шкільництві, судочинстві та адміністрації [22].

Надалі ці консолідаційні процеси, в яких трудовикам належала провідна роль, посилювалися. Створена у квітні 1925 р. Консолідаційна комісія (І. Голубович, А. Малецький, М. Струтинський, В. Охримович, Д. Левицький і М. Стефанівський – від Народного комітету УНТП та редакції газети “Діло”, а також Д. Палієв, В. Кузьмович і В. Целевич – від партії Національної роботи) підготувала “Тези української національної політики”. Ідеологічні і програмні засади тез – створення єдиної політичної партії на всіх українських землях у складі Польщі “з метою визволення усіх українських земель з-під панування чужинців та створення одної самостійної, соборної, демократичної й здатної для розвитку української держави” [23].

Список використаної літератури

1. Громадський Вістник. 1923. 21 березня.
2. Громадський Вістник. 1923. 27 березня.
3. Громадський Вістник. 1923. 25 березня.
4. Громадський Вістник. 1923. 23 березня.
5. Діло. 1923. 17 травня.

6. Діло.– 1923. 23 березня.
7. Діло. 1923. 26 квітня; Зайцев О. Українська Народно-Трудова партія 1919–1925. Україна модерна. Критика. Ч. 2. Київ–Львів, 2002. С. 80–83.
8. Діло. 1923. 20 травня.
9. Діло. 1923. 12 травня.
10. Діло. 1923. 1 травня.
11. Діло. 1923. 20 червня.
12. Діло. 1923. 24 травня.
13. Діло. 1924. 2 грудня.
14. Діло. 1925. 21 лютого.
15. Діло. 1923. 28 квітня та 20 травня.
16. Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. К., 1994; Сливка Ю. Ю. Сторінки історії КПЗУ... Львів, 1989.
17. ЦДІА України у Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 111. Арк. 9–10. Спр. 112. Арк. 1.
18. ЦДІА України у Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 111. Арк. 23–24.
19. ЦДІА України у Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 135. Арк. 16–18.
20. ЦДІА України у Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 98. Арк. 18–24.
21. ЦДІА України у Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 111. Арк. 3–4.
22. ЦДІА України у Львові. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 107. Арк. 6.
23. ЦДІА України у Львові. Ф. 392. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 1–8, 77.

Panfilova Tetiana Oleksandrivna

*Doctor of historical sciences, Associate Professor,
Associate Professor,
Department of Public Policy and Governance
Lviv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-7924-8716
e-mail: tetiana.o.panfilova@lpnu.ua*

**LESSONS OF CONSOLIDATION PROCESSES OF UKRAINIAN COMMUNITY
OF WESTERN UKRAINE IN THE FIRST QUARTER OF THE XX CENTURY**

The domestic and foreign policy circumstances of the consolidation aspirations of Ukrainians in Western Ukraine in the first quarter of the twentieth century is analyzed. The search for a common path, unification of political parties and their consolidation for the common goal of protecting the socio-economic and national-political rights of Ukrainians formed on both sides of the Dnipro River awareness of the need for unity, independence and unity in creating their own state. The ways and means of political struggle of various parties and organizations indicated the search for a common course in overcoming the denial by international structures of the existence of young sprouts of Ukrainian statehood. The reasons for its failures and the consequences for further consolidation of national-patriotic forces in Western Ukraine have been clarified.

At the turn of the nineteenth and twentieth century's, political parties and organizations in Eastern Galicia clearly outlined the program of their activities: protection of socio-economic and national-political rights of Ukrainians in the Austro-Hungarian Empire and consolidation of the Ukrainian people and intellectual structures to restore state independence and unity.

Depending on the domestic and international situation, the program of actions of political parties was improved and concretized. This is the time of the First World War and the Ukrainian national-democratic revolution in the Russian and Austro-Hungarian empires, with the proclamation of the Ukrainian People's Republic and the Western Ukrainian People's Republic, during the struggle against Poland's attempts to annex Eastern Galicia in 1918–1923.

After the decision of the Council of Ambassadors of the Entente on March 14, 1923 on the transfer of Eastern Galicia to Poland, the national and patriotic forces of the region, deeply analyzing the reasons for the defeat of national liberation struggles, tried to understand the real situation and determine further action. It is clear that various political parties and groups have assessed the causes of the defeat in their own way, as well as ways and means of overcoming this situation, offering their vision of resolving the Ukrainian issue in Galicia and all Ukrainian lands enslaved by foreign states.

Key words: Eastern Galicia, Western Ukraine, annexation, ukrainization, real politics.

References

1. Hromadskyi Vistnyk. 1923. 21 bereznia.
2. Hromadskyi Vistnyk. 1923. 27 bereznia.
3. Hromadskyi Vistnyk. 1923. 25 bereznia.
4. Hromadskyi Vistnyk. 1923. 23 bereznia.
5. Dilo. 1923. 17 travnia.
6. Dilo. 1923. 23 bereznia.
7. Dilo. 1923. 26 kvitnia; Zaitsev, O. (2002). *Ukrainska Narodno-Trudova partiia 1919–1925. Ukraina moderna. Krytyka Ch. 2. Kyiv–Lviv*, P. 80–83.
8. Dilo. 1923. 20 travnia.
9. Dilo. 1923. 12 travnia.
10. Dilo. 1923. 1 travnia.
11. Dilo. 1923. 20 chervnia.
12. Dilo. 1923. 24 travnia.
13. Dilo. 1924. 2 hrudnia.
14. Dilo. 1925. 21 liutoho.
15. Dilo. 1923. 28 kvitnia ta 20 travnia.
16. Rublov, O. S., Cherchenko, Yu. A. (1994). *Stalinschyna y dolia zakhidno-ukrainskoi intelihentsii*. K., 1994; Slyvka, Yu. Iu. (1989). *Storinky istorii KPZU...* Lviv.
17. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 581. Op. 1. Spr. 111. Ark. 9–10.; Spr. 112. Ark. 1.
18. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 581. Op. 1. Spr. 111. Ark. 23–24.
19. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 581. Op. 1. Spr. 135. Ark. 16–18.
20. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 581. Op. 1. Spr. 98. Ark. 18–24.
21. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 581. Op. 1. Spr. 111. Ark. 3–4.
22. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 581. Op. 1. Spr. 107. Ark. 6.
23. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 392. Op. 1. Spr. 47. Ark. 1–8, 77.